



# ბიულეტენი

სამეცნიერო ჟურნალის  
„ქართული პოლიტიკა“,  
სპეციალური გამოცემა



## როინ მებრეველი

დიალოგი ძველ საქართველოში  
(XII საუკუნის პირველი მეოთხედი)

2015 #17

სერია: პოლიტიკური მეცნიერებები



ძვირფასო მეგობრებო!

კარგი მმართველობა, ფართო საზოგადოებრივი ინტერესების გათვალისწინებით, სწორი, გონივრული გადაწყვეტილებების მიღება და მისი განხორციელების უზრუნველყოფაა. საჯარო ადმინისტრირების სფეროში სახელმწიფო, რეგიონული, უწყებრივი თუ ადგილობრივი მმართველობის დონეზე გადაწყვეტილებებს საჯარო მოხელეები იღებენ და იმაზე, თუ რამდენად აქტუალურ თემებს „წამოწვევენ“ ისინი განსახილველად, ბევრადაა დამოკიდებული ქვეყნის მდგრადი პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარება. ჟურნალის სამეცნიერო რედაქცია მიესალმება და მხარს უჭერს თითოეული მოხელის მოსაზრებების, შეფასებების, დასკვნების სათანადოდ წარმოჩენას.

რედაქცია დადგენილი წესით გამოაქვეყნებს მათი ავტორობით მომზადებულ საჯარო გამოსვლების ტექსტებს - პარლამენტის სხდომებზე, სამთავრობო ან ადგილობრივ დონის სიებიებზე, სამეცნიერო კონფერენციებზე, სემინარებზე; ასევე, რა თქმა უნდა, მათ მიერ გამოსაცემად მომზადებულ ცალკეულ სტატიებსა თუ წიგნებს.

ჩვენი მთავარი ამოცანაა, ნებისმიერი რანგის საჯარო მოხელის, პოლიტიკოსის არცერთი ღირებული, ინოვაციური, მეცნიერულად დასაბუთებული მოსაზრება ან მოვლენათა სიღრმისეული ანალიზი არ დარჩეს განხილვის, გასაჯაროების გარეშე, რადგან ამან, შეიძლება, სერიოზულად დააზარალოს როგორც სახელმწიფო, ისე საზოგადოებრივი ინტერესები. „ქართული პოლიტიკის“ რედაქცია ღიაა თანამშრომლობისთვის და მოგმართავთ სახელმწიფო მოხელეებს, პოლიტიკოსებს - ნუ მოერიდებით საკუთარი პოზიციის საჯაროდ დაფიქსირებას და გადმოგზავნეთ სათანადოდ რედაქტირებული ნაშრომი შემდეგ ელექტრონულ მისამართზე: [info@georgianpolitics.com](mailto:info@georgianpolitics.com).

გამოცემების ციფრული ვერსია საჯარო სამსახურის ბიუროს დახმარებით უსასყიდლოდ პერსონალურად მიეწოდებათ სახელმწიფო და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ორგანიზაციებში დასაქმებულებს, საქმიანი წრეების წარმომადგენლებს, მეცნიერებს, წარჩინებულ სტუდენტებს. აგრეთვე ის განთავსდება ჟიული შარტავას სახელმწიფო პოლიტიკის და მართვის სადოქტორო სკოლის პოლიტიკური ლიტერატურის ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდზე - [www.politlibrary.ge](http://www.politlibrary.ge).

ამჯერად რედაქცია ცალკე ბროშურის სახით გამოსცემს საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების აკადემიკოს-მდივნის როინ მეტრეველის ნაშრომს „დიალოგი ძველ საქართველოში (XII საუკუნის პირველი მეოთხედი)“.

ყველამ ერთად შევუწყოთ ხელი „კარგი მმართველობის“ განხორციელებას საქართველოში.



**როინ მეტრეველი**  
**ღიალოგი ქველ საქართველოში**  
**(XII საუკუნის პირველი**  
**მეოთხედი)**



**გამომცემელი: ქიული შარტავას სახელმწიფო**  
**პოლიტიკის და მართვის სადოქტორო სკოლა**



ცივილიზაციათა დიალოგი, საერთოდ, დიპლომატიური დიალოგი, ჩვენი ცხოვრების დღის წესრიგის აუცილებელ კომპონენტად დააყენა ჩვენმა ახალმა ეპოქამ, ვითარებამ, ამიტომ პრობლემის ყოველმხრივი შესწავლა-განხილვა მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია.

ჩვენს ისტორიოგრაფიაში ბოლო დრომდე უკანა პლანზე იყო გადაწეული ძველი საქართველოს დიპლომატიური სამსახურის შესწავლა; იმ ფორმების, მეთოდების, ხერხებისა და საშუალებების შესწავლა, რომელთა საშუალებითაც ქართული სახელმწიფო საგარეო-პოლიტიკურ მიზნებს აღწევდა. არადა ქართული დიპლომატიის ისტორიის კვლევა აქტუალურ ისტორიულ ინტერესს იწვევს (1, I, 5-20).

დიპლომატიური საქმიანობის ორგანიზაცია მჭიდრო-დაა დაკავშირებული სახელმწიფოს საგარეო-პოლიტიკურ ფუნქციასთან. ძველი საქართველოს დიპლომატიური საქმიანობისარსენალში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს დიალოგს: შეთანხმებებსა და მისი დამხმარე პროცედურების, წესებისა და რიტუალების განვითარებას.

ამ ნარკვევის მიზანია, წარმოვადგინოთ ინფორმაცია XII საუკუნის I მეოთხედის ანუ დავით აღმაშენებლის დროინდელ საქართველოში ამ პროცესის მიმდინარეობის შესახებ. შემთხვევითი არ არის, რომ ტოლერანტობასა და დიალოგს ერთმანეთთან კავშირში მიმოვიხილავთ.

დავით აღმაშენებლის საგარეო-პოლიტიკურ თვალსაწიერში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ჩრდილოეთის ქვეყნებსა და ხალხებს და მათთან ურთიერთობაც ინტენსიური იყო. ჩრდილო-კავკასიის ხალხებში დავითი ხედავდა მნიშვნელოვან ძალას, რომელთაც კავკასიის

კონსოლიდაციის საქმეში მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეეძლოთ (2, 182-209).

XII საუკუნის დასაწყისიდან გარკვეული ურთიერთობა არსებობს საქართველოსა და რუსებს შორის. გვინდა მოვიტანოთ XVII საუკუნის ერთი ცნობა, რომელიც დაცულია ანტიოქიის პატრიარქის მაკარიოსის შვილის – პავლე ალეპოელის თხზულებაში („საქართველოს აღწერილობა“, რომელიც კომენტარითა და გამოკვლევით გამოსცა ნ. ასათიანმა).

„საქართველოს აღწერილობაში“ თანამედროვე (XVII ს.) ამბებთან ერთად გადმოცემულია, რომ „Давид придет в Русию и поклонился и вопросы помощи и давали ему великую силу и пошел изгнал нечестивых от места своего и освободи от них“. აქ საუბარია დავით აღმაშენებლისა და ვლადიმერ მონომახის მოლაპარაკება-დიალოგზე, რაც დაკავშირებული უნდა იყოს საქართველოში ყივჩაყთა გადმოსახლებასთან. „ყივჩაყთა მიწა“ ემიჯნებოდა რუსულ სამთავროთა საზღვრებს და, როგორც ჩანს, საქართველოს მეფეს საჭიროდ ჩაუთვლია, ყივჩაყთა საქართველოში გადმოსახლების თაობაზე საკითხი ვლადიმერ მონომახისათვის ეცნობებინა. როგორც ჩანს, იმდროინდელ ძლიერ საქართველოსთან კავშირი ძველი რუსეთის ინტერესებშიც იყო (3, 311-313).

დავით აღმაშენებელმა ოსებთან და ჩრდილო-კავკასიის სხვა მთავრებთან დიალოგის გზით „გზა მშვიდობისა“ შეუქმნა ყივჩაყებს. საქართველოსა და ჩრდილო-კავკასიის ხალხებს შორის ურთიერთობაში მნიშვნელოვანი მომენტია მცდელობა ამ უკანასკნელთა გაქრისტიანებისა. ჯერ კიდევ X საუკუნეში გაქრისტიანდნენ ოსები. აქედან მოკიდებული

აშკარად ჩანს მთელი ჩრდილო-კავკასიის ხალხების მისწრაფება საქართველოსკენ, რომელიც კავკასიასა და წინა აზიაში წამყვანი ქვეყანა იყო. ნიშანდობლივია, რომ ოსეთში გადასვლისას დავით აღმაშენებელს თან ახლა გიორგი ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესი.

როგორც ჩანს, ქრისტიანობის საკითხი ჯერ კიდევ გასატარებელი იყო და სწორედ ამიტომ მეფეც და ჭყონდიდელიც ამ საკითხზე აწარმოებდნენ მოლაპარაკება-დიალოგს. ამ აქტში ცხადია, ქრისტიანობის გავრცელება-განმტკიცებისათვის ზრუნვა მოჩანს (გ. თოგომვილი, ზ. ანჩაბაძე, მ. ცინცაძე).

ოსები (ალანები) გამოირჩეოდნენ სხვა ჩრდილო-კავკასიელი ეთნიკური ჯგუფებისაგან თავისი სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების დონით. ალანთა სამეფოს („გულქ ალლანი“) მნიშვნელოვანი ტერიტორია ეკავა ჩრდილო-კავკასიის ცენტრალურ და დასავლეთ ნაწილში (4, 132).

საქმე ისაა, რომ ოსებსა და ყივჩაყებს შორის მტრული დამოკიდებულება იყო. სწორედ ამიტომ საქართველოს მეფეს ქმედითი ღონისძიებების გატარება მოუხდა ყივჩაყთა საქართველოში ჩამოსაყვანად, რადგან ყივჩაყეთიდან გზა ოსეთზე გადიოდა. საგულისხმოა, რომ თამარის პირველი ისტორიკოსის ცნობით (შევნიშნავთ, რომ ეს ცნობა სხვა წყაროებით, მათ შორის დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის თხზულებაში, არ დასტურდება), დავით აღმაშენებლის ერთ-ერთი ქალიშვილი ოსეთში იყო გათხოვილი (5, 36), ისტორიკოსთა ერთი ნაწილი ამ ცნობას სარწმუნოდ მიიჩნევს (მაგალითად მ. ბროსე) (6, 117), ზოგი კი ფიქრობს, რომ დავით აღმაშენებლის ასული თუ არა, სამეფო სახლის



რომელიღაც სხვა წევრი მაინც უნდა ყოფილიყო ოსეთის სამეფო კარზე გათხოვილი (შ. მესხია).

დავით აღმაშენებლისათვის მნიშვნელოვანი იყო (ყივჩაყთა ჩამოსახლების გარდა) ჩრდილო-კავკასიისა და საქართველოს დამაკავშირებელი საუღელტეხილო გზების დაკავება. როგორც ჩანს, საქართველოს მეფემ დიალოგის გზით, უსისხლოდ გადაჭრა ეს საკითხი. ოსური მხარე ალბათ გაითვალისწინებდა საქართველოს სიძლიერესაც. დავით აღმაშენებელმა დაიკავა „ციხენი დარიალისა და ყოველთა კართა კავკასიისა მთისათანი“ (7, 319). კავკასიის უღელტეხილების დაკავება უდიდესი მნიშვნელობის პოლიტიკური აქტი იყო. როგორც ჩანს, ამ პერიოდიდან (თუ უფრო ადრე არა) ოსეთი საქართველოს ყმადნაფიცი (ვასალი) ქვეყანა გახდა (8, 114-117; 141; 14) – დავით





აღმაშენებლის „ჩრდილსა შუკრებელ იყვნეს ერნი, ტომნი და ენანი, მეფენი და ხელმწიფენი ოვსეთისა...“ (7, 344).

დავით აღმაშენებელს ურთიერთობა ჰქონდა ჩაჩნეთ-ინგუშეთთან (ქართული წყაროების ძურძუკები), დაღესტნის ხალხებთან, ადიღესთან (ჯიქნი-ქაშაგნი). ამ უკანასკნელთან ურთიერთობაში დამაკავშირებელი აფხაზეთი იყო. საქართველოსა და ჩრდილო-კავკასიის ხალხთა ურთიერთობამ მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა – არაერთი ქართული სიტყვა შევიდა, ჩრდილო-კავკასიელი ხალხების ლექსიკურ ფონდში (9, 215). გავრცელდა ქართული დამწერლობა, ხშირია ქართული წარწერები (დაღესტანში 20-მდე ქართული წარწერაა დამოწმებული). შეიმჩნევა ქართული სტილის გავლენა არქიტექტურაში.



საქართველოს XII საუკუნის I მეოთხედში მნიშვნელოვანი ურთიერთობა ჰქონდა სამხრეთ-აღმოსავლეთის მეზობლებთან – სომხეთსა და შირვანთან. 1118 წელს დავითმა ტაშირ-ზორკერტის სამეფო საქართველოს შემოუერთა – აიღო ლორე. სომეხი ისტორიკოსი ვარდან ბარძერდეცი გადმოგვცემს, რომ საქართველოს შემოუერთდა ტერუნაკანი, კაინი, კაიწონი, ტავუში, მაჰკანაბერდი და სხვ. (10, 146-147).

უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა დავით აღმაშენებლის მიერ შირაკის სამეფოს დედაქალაქის – ანისის თურქ-სელჩუკებისაგან გათავისუფლებასა და საქართველოსა-

თვის შემოერთებას. ანელი თავადები – ქალაქის ხელმძღვანელობა მოლაპარაკებას – დიალოგს მართავს საქართველოს მეფესთან.

საქართველოზე, დავით აღმაშენებელზე სომეხი ხალხის კურსის აღება არ იყო შემთხვევითი.

დავით აღმაშენებლის წარმატებები აღაფრთოვანებდა სომხებს და იმედს უჩენდა, რომ საქართველოს დახმარებით თვითონაც შეძლებდნენ მომხვედური მტრის ბატონობისაგან თავის დახსნას (ჰ. მანანდიანი). ანელი თავადების ორიენტაცია საქართველოს მეფეზე წინასწარი შეთანხმება-დიალოგის შედეგი ჩანს. დავით აღმაშენებლის მოქმედება თანაგრძნობასა და მოწონებას პოულობდა სომეხ ხალხში იმიტომ, რომ მათ შორის რელიგიური, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული სიახლოვე იყო, თანაც საქართველოს მეფე ებრძოდა სომეხთა დამპყრობლებს. (11, 5-9). აქედან გამომდინარე, სრულიად ბუნებრივია, რომ სომეხმა ისტორიკოსებმა დიდების შარავანდედით შემოსეს ქართველი მეფე.

საინტერესოა ქართული და სომხური ეკლესიების გაერთიანების საკითხი. სწორედ დავით აღმაშენებლის დროს იჩინა თავი ამ მოვლენამ. საქართველოს მეფე, რომელიც უდიდეს პატივს სცემდა სომხურ სარწმუნოებას (ტოლერანტობა!) და მის აღმსარებლებს, ცდილობს სომეხთა და ქართველთა სარწმუნოებრივ გაერთიანებას. აღნიშნული პროგრამის გადასაჭრელად საგანგებო კრება გაიმართა. დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი გადმოგვცემს, რომ „შემოკრიბა ოდესმე წინაშე მეფისა, ნათესავი გულარძნილი... სომეხთა ეპისკოპოსები და მონასტერთა მათთა წინამძღვრები მრავალი ფრიად“ (7, 340).

აღნიშნულ დიალოგ-დისკუსიაში საქართველოს მეფის მოწვევით მონაწილეობდა იოანე ქართლის კათოლიკოსი, არსენ იყალთოელი, ეპისკოპოსები, მეუდაბნოენი, მეცნიერნი და სხვ. დიალოგი დილით ადრე დაწყებულა, და „ცხრა ჟამამდე“ გაგრძელებულა, მაგრამ საბოლოო დასკვნამდე ვერ მისულან. მაშინ თვით დავით აღმაშენებელს წარმოუთქვამს სიტყვა, რასაც დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია საზოგადოებაზე.

სომხებს, რომელთაც „აღიარეს ცხადად ძლეულება თვისი“ მიუმართავთ მეფისთვის „ჩუენ მეფეო, მოწაფე გუეგონე ამათ მოძღუართა თქვენთაჲ, გარნა, ვითარ ვხედავთ, შენ სამე ხარ მოძღუარი მოძღუართაჲ, რომლისა ბრჭალსა ვერ მიმწუთარ არიან ეგე მოძღუვარ-საგონებელნი თქუენნი“ (7, 341).

„ქართლის ცხოვრების“ სომხურ თარგმანში მითითებულია, რომ დავით აღმაშენებელმა „მარტივი და ცხადი სიტყვით დააწყნარა ორივე მხარე და კრება გაუშვა“. ჩვენთვის აქ მთავარი ისაა, რომ დავით აღმაშენებელი დიალოგის მომხრეა მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტაში.

საქართველოს სამეფო კარი დიდ ყურადღებას უთმობდა შირვანთან ურთიერთობის საკითხს. მას შემდეგ, რაც კახეთ-ჰერეთი შემოერთებულ იქნა, შირვანი საქართველოს უშუალო მეზობელი გახდა. გარკვეული პოლიტიკური შინაარსი იყო ჩადებული დავით აღმაშენებლის ასულის – თამარისა და შირვანშაჰის მემკვიდრის ქორწინებაში. დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი როცა 1116 წლის ამბებს გადმოგვცემს, აღნიშნავს, რომ „მასვე წელსა ასული თვისი კატა გაგზავნა საბერძნეთს, სძლად ბერძენთა მეფისად,



რამეთუ პირველ ამისა პირმშო ასული თვისი თამარი გაეგზავნა დედოფლად შირვანისა, რათა, ვითარცა ორნი მნათობნი – ერთი აღმოსავალს, ხოლო მეორე დასავალს, – ცისკროვან ჰყოფდნენ სფეროსა, მამისაგან მიმღებელნი მზეებრთა შარავანდედთანი“ (7, 317). დავით აღმაშენებლის ეს ნაბიჯი გამიზნული იყო შირვანშაჰთან კეთილი დამოკიდებულების დასამყარებლად. რაც შეეხება კატას

გაგზავნას „ბერძენთა მეფის სძლად“, ესეც რამდენადმე გამიზნული იყო ბიზანტიასთან ურთიერთობის განმტკიცებისათვის. კატა მისთხოვდა ალექსი კომნინოსის უმცროს ძეს – ისაკს. ასეთი დამოყვრების შემდეგ დავითის მემატინანე ხმამაღლა აცხადებს, რომ საქართველოს მეფისათვის „მეფე ბერძენთა“ იყო „ვითარცა სახლეული თვისი“.

დავით აღმაშენებლის დროინდელ საქართველოს გარკვეული ურთიერთობა ჰქონდა ჯვაროსნებთან. ეს ბუნებრივი მოვლენა იყო. ჯვაროსნებმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონიეს ევროპის, წინა აზიის ქვეყნებსა და ხალხებზე, საერთოდ მთელ მსოფლიოზე. ჯვაროსანთა წარმატებებმა დავით აღმაშენებლის პოლიტიკის გატარებას შეუწყო ხელი. ჩვენ აქ არ ჩავდრმავდებით დავით აღმაშენებლის მიერ ჯვაროსანთა ლაშქრობის ქვეყნის სასარგებლოდ გამოყენების საკითხებზე (მაგ., სელჩუკთათვის ხარკის შეწყვეტა და სხვ.). შევჩერდებით ერთ ცნობაზე, რომელიც ზ. ავალიშვილს მოჰყავს, და რომლის მიხედვითაც „დავით აღმაშენებელი იერუსალიმის მეორე ფრანგ მეფეს ბოლდუინს ხშირად საჩუქრებს უგზავნიდა“ (12, გვ. 70). იოანე ბატონიშვილის „კალმასობაში“ დაცულია ასეთი ცნობა: „მოვიდა დაფარვით დავრიშის სახით მელიქშას შვილი ტანღან მელიქ სულთანი, გამსტრომად ივერიისა და ხილვად მეფისა დავითისა, და ამავე სახედ ბერძენთა მეფე ალექსანდრე... ხოლო ამა რიცხვს შინა იყო ბოლდვიონ იერუსალიმის მეფე, რომელმაც მრავალი ძლევა მიიღო სარაცინელთა ანუ არაბთა ზედა. და ესე ბოლდვიონ მოვიდა იდუმალ ქართლსა შინა მოთხრობისაებრ სხვათა ისტორიებრთა...“ იერუსალიმის მეფის იდუმალი მოსვლა, ცხადია, დავით მეფესთან მოსალაპარაკებლად მოხდა. და აქაც, როგორც ჩანს, დიალოგი გაიმართა. ამ ცნობაში



შეიძლება, ზოგი რამ გვამღევედეს დაეჭვების საფუძველს, მაგრამ საინტერესოა ის ფაქტი, რომ დავით აღმაშენებელს საიდუმლო („დაფარვით“) შეხვედრები ჰქონდა სხვადასხვა პოლიტიკურ მოღვაწეებთან XII საუკუნის პირველ ოცეულში, როცა ჯვაროსნები ებრძოდნენ ილ-ღაზის და მის მოკავშირეებს, და როცა იერუსალიმის მეფემ ბოლდუინ II (1119-1131) თავს იღო სელჩუკების წინააღმდეგ ბრძოლა და ანტიოქიის მმართველობა. ანტიოქიის შენარჩუნებისათვის ჯვაროსნები ძალზე დაზარალდნენ. ამ უკანასკნელთ გამწვავებული ვითარება აიძულებდათ, მოკავშირე ეძებ-



ნათ და არ არის გამორიცხული, რომ მათ ამგვარ მოკავშირედ საქართველო ესახებოდათ. ასე რომ, საქართველოსა და ჯვაროსნების ურთიერთკავშირი გარკვეულ ვითარებაში ურთიერთსასარგებლო იყო. ამდენად, დავით აღმაშენებლის მოლაპარაკება-დიალოგი სხვადასხვა ქვეყნების პოლიტიკურ მოღვაწეებთან სასარგებლო იყო. თავისთავად დიალოგი ქვეყნის მშვიდობიანობას განაპირობებდა. მშვიდობისმოყვარული ქვეყნისა და ხალხისათვის კი დამახასიათებელი იყო რჯულთმემწყნარებლობა. დიალოგთან ერთად ტოლერანტობა სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე იყო აყვანილი.

მოკლედ შევჩერდებით დავით აღმაშენებლის ტოლერანტულ პოლიტიკაზე. ფრიად მნიშვნელოვანია XII საუკუნეში საქართველოს სამეფოს ტერიტორიაზე მყოფი უცხო ეროვნებისა და არაქრისტიანულ სარწმუნოებათა მიმდევრების უფლებრივი მდგომარეობა.





ნიშანდობლივია, რომ ამ პერიოდის დასავლეთ ევროპაში უცხოელის ბედს ის მეფე (ან ფეოდალი) წყვეტდა, რომლის სამფლობელოშიც სავაჭროდ ან სხვა საქმიანობისათვის უცხო პირი აღმოჩნდებოდა. მოქმედებდა წესი, რომლის მიხედვითაც, თუ სხვის სამფლობელო ტერიტორიაზე მყოფი უცხოელი ერთი წლისა და ერთი დღის განმავლობაში ვერ მოიპოვებდა ადგილობრივი ფეოდალის მფარველობას, ამ უკანასკნელს შეეძლო უცხო პირი თავის ყმად ექცია, ქონება კი ჩამოერთმია. არსებობდა ე.წ. „სანაპირო უფლება“ – სტიქიური უბედურების დროს ზღვის ნაპირზე გარიყული გემი და მისი ეკიპაჟი მგზავრებითურთ, ქონებით ფეოდალის საკუთრება ხდებოდა. 1079 წელს რომის პაპმა დაგმო „სანაპირო უფლება“, მაგრამ იგი XVIII საუკუნემდე მაინც მოქმედებდა. ასევე იყო „მოულოდნელი მოგების უფლება“, რომელიც უცხოელს არ აძლევდა ანდერძით ქონების დატოვების უფლებას. სიკვდილის შემდეგ ეს ქონება



ფეოდალს რჩებოდა. უცხოელთა მდგომარეობა რთული იყო აღმოსავლეთის ქვეყნებსა და რუსეთში, რადგან ისინი ადგილობრივ მოსახლეობაზე დაბლა იდგნენ.

საქართველოში მიმდინარეობდა ბრძოლა ერთიანი რელიგიისათვის. დავით აღმაშენებლიდან მოკიდებული ქართველ მეფეთა საეკლესიო პოლიტიკაში დაშვებულ იქნა

გამონაკლისი საქართველოს იმ მოსახლეობის მიმართ, რომელთაც ძველთაგან საკუთარი რელიგია და ეკლესია ჰქონდათ. ეს უპირატესად არაქართველი მოსახლეობა იყო. უცხოელთა და სხვა სარწმუნოების მქონეთა უმეტესობა სომხები (გრიგორიანები), არაბები, სპარსელები და თურქები (მუსლიმები) იყვნენ.

XII საუკუნის I მეოთხედის სახელმწიფო ხელისუფლება თავის რელიგიურ პოლიტიკაში ატარებდა სარწმუნოებათა თავისუფლების – რჯულთშემწყნარებლობის პრინციპს.

უცხოელი ისტორიკოსები, რომლებიც ამ პერიოდის საქართველოს ისტორიას შეეხნენ, არ დარჩენილან გულგრილნი საქართველოს მეფეთა ტოლერანტობისადმი. მაჰმადიანთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ საინტერესო ცნობა აქვს დაცული არაბ ისტორიკოსს ალ-ფარიკს. მას შემდეგ, რაც დავით აღმაშენებელმა თბილისი შემოიერთა (1122 წ.), მაშინვე გასცა ბრძანება მუსლიმთა რელიგიის ხელშეუხებლობის შესახებ და გარკვეული პრივილეგიები მიანიჭა მათ. ასე მაგალითად: „ქალაქის იმ ნაწილში, სადაც მუსლიმები ცხოვრობდნენ, არავის ჰყოლოდა ღორი და არავის დაეკლა იგი... მან (დავით აღმაშენებელმა) მოჭრა მათთვის მონეტა (ფული) ხალიფასა და სულტნის სახელით... და მისცა მათ უფლება აზანისა (ლოცვაზე მოწოდებისა) და თავისუფლად ლოცვისა... დაუდო პირობა, რომ არც ქართველი, არც ებრაელი, არც სომეხი არ შევიდოდა მუსლიმთა აზანოში, და რომ პარასკევ დღეს ილოცებდნენ ხალიფასა და სულტანისათვის, და არა დავით აღმაშენებლისთვის. დავითი, ალ-ფარიკის ცნობით, კეთილად ეპყრობოდა მუსლიმ მეცნიერებს, ხალხსა და სუფიებს“. დავითმა მუსლიმები ერთი წლით



გათავისუფლა გადასახადებისაგან. სახელმწიფო ხაზინის სასარგებლოდ მუსლიმთა გადასახადი 3 დინარი იყო მაშინ, როცა ქართველები მეტს იხდიდნენ. ამგვარი პრივილეგირებული მდგომარეობა მუსლიმებისა დაცული იყო დემეტრე I-ის მეფობაშიც.

იბნ ალ-ჯაუზის ცნობით, დავით აღმაშენებელი პარასკეობით მეჩეთში მიდიოდა, ლოცვას ესწრებოდა და წასვლისას დიდძალ ფულს სწირავდა... თუკი მაჰმადიანი თბილისიდან წასვლას დააპირებდა, მას სამგზავრო ფული ეძლეოდა, არაბი ისტორიკოსი დაასკვნის, რომ საქართველოს მეფეები „მაჰმადიანებს უფრო პატივისცემით ეპყრობოდნენ, ვიდრე თვით მუსლიმთა ხელმწიფენი“.

დავით აღმაშენებელი ყოველხმრივ უწყობდა ხელს საქართველოში მცხოვრებ სომხებს, რათა ამ უკანასკნელთ ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაში აქტიური მონაწილეობა მიეღოთ. შემთხვევითი არ იყო, რომ დავითმა ძველი ციხე-ქალაქი გორი აღადგინა და შიგ სომხები ჩაასახლა. აი, რას წერს მატეოს ურჰაეცი დავით აღმაშენებლის სომხებთან დამოკიდებულების შესახებ: „ის (დავით აღმაშენებელი) აღმოჩნდა მიმღები და მოყვარული სომეხთა ტომისა... მან ააშენა სომეხთა ქალაქი ქართველთა ქვეყანაში, განამტკიცა ეკლესიები და მონასტრები მრავლად, ხოლო ქალაქს სახელად უწოდა გორა. დიდის სიყვარულით და აღფრთოვანებით ექცეოდა მას მთელი სომეხი ხალხი“. დავით აღმაშენებელმა ხელი შეუწყო სომხური ეკლესიის აღორძინებას.

ქრისტიან მოსახლეობასთან იყვნენ გათანაბრებული უფლებრივად ებრაელებიც.

რჯულთმემწყნარებელი პრინციპები დამახასიათებელი იყო ზოგადად XII საუკუნის საქართველოს პოლიტიკისათვის. არაქრისტიანი მოსახლეობის მფარველობით გამოირჩეოდა დავით აღმაშენებლის მემკვიდრე დემეტრე I. ალ-ფარიკი გვარწმუნებს, რომ მან პირადად ნახა მეჩეთში დემეტრე მეფე, რომელმაც ლოცვის მოსმენის შემდეგ 200 ოქროს დინარი შესწირა.

საქართველოს სამეფო ხელისუფლების ტოლერანტობა არ იყო მხოლოდ მეფეების სუბიექტური სურვილის შედეგი. სახელმწიფოს სიძლიერისათვის სხვა კომპონენტებთან ერთად საჭირო იყო ცხოველი ვაჭრობის განვითარება, ამისათვის მძლავრი სავაჭრო ფენის არსებობის აუცი-



ლებლობა შეიქმნა. ვაჭრები საქართველოში ძირითადად სომხები, მუსლიმები და ებრაელები იყვნენ. ცხადია, მათი შეუწყნარებლობა სხვა რჯულზე ყოფნის გამო გაუმართლებელი იქნებოდა. განვითარებული ვაჭრობა ქვეყნის ცენტრალიზაციას ემსახურებოდა. ამასთან საქართველო მუსლიმური ქვეყნების გარემოცვაში იმყოფებოდა და მისთვის სახელმწიფოს შიგნით მცხოვრები უცხო ქვეშევრდომების მხრიდან მხარდაჭერა აუცილებელი იყო. შემთხვევითი არ იყო, რომ გზებზე საგანგებო სახლები აშენდა, სადაც უცხოელ ვაჭრებს უფასოდ შეეძლოთ დამისთევა. ამასთან, დავით აღმაშენებელმა სატრანზიტო გზები მოაწესრიგა, ააგო ხიდები. ეს ყველაფერი შეუფერხებელი მიმოსვლისთვის კეთდებოდა.



დავით აღმაშენებელმა არაბულწარწერიანი მონეტები მოჭრა, რომელთაც გასავალი ჰქონდათ აღმოსავლეთის ბაზარზე. ამდენად, ქართული მონეტა გამოხატავდა ქვეყნის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მდგომარეობას და თავისი შინაარსის შეცვლისას ღებულობდა იმ ფულის სახეს, რომელიც იმ დროს აღმოსავლურ ბაზარზე ბატონობდა. ქართველთა ტოლერანტობას იმითაც ხსნიან, რომ შუა საუკუნეების საქართველოში ტრადიციული საქმიანობა სოფლის მეურნეობა იყო. ეკონომიკური აქტივობის სხვა სფეროში დასაქმებული იყვნენ უცხოელები. ისინი ქართველებისაგან, რომელთა ძირითად ნაწილს გლეხობა შეადგენდა, არ აღიქმებოდნენ კონკურენტებად. მდგომარეობა შეიძლება, შეცვლილიყო იმ შემთხვევაში, თუ ხელოსნობის, ვაჭრობისა და სხვ. დარგებში ადგილს

ქართველობა დაიჭერდა, ამასთან თუ ვაჭრობა და მევახშეობა უფრო ფართო მასშტაბს შეიძენდა. ასეთ შემთხვევაში სხვა ეროვნების წარმომადგენლები ქართველთა მიერ აღიქმებოდნენ კონკურენტებად, როგორც ხელოსნობის, ისე ვაჭრობის საქმეში. როცა ობიექტური ვითარება ამ მხრივ გარკვეულად შეიცვალა (ეს მომდევნო საუკუნეებში მოხდა ნაწილობრივ), მან გამოხატულება პოვა ქართველთა ფსიქოლოგიაში. თუმცა საქართველო და ქართველი ხალხი ბოლომდე ტოლერანტი დარჩა.

ამგვარად, XII საუკუნის I მეოთხედში და მის მომდევნო ხანაში საქართველო წინა აზიის ერთ-ერთი ძლიერი სახელმწიფო იყო, რომლის პოლიტიკისათვის არ იყო უცხო აქტიური დიპლომატიური ურთიერთობები, მოლაპარაკება-დიალოგები ურთულეს პრობლემებზე, მათ შორის ორი რელიგიის თანაარსებობის პრობლემებზე. ძლიერი ქვეყანა გამოირჩეოდა თავისი ტოლერანტობითაც, როცა სახელმწიფოში რჯულთშემქნარებლობა და ერთშემქნარებლობა სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე აუცილებელ კომპონენტად იყო ქცეული.



## გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. მეტრეველი, გ. ბოლოთაშვილი, „ქართული დიპლომატიის ისტორიის შესწავლისათვის“, „წელიწდ., ქართული დიპლომატია“, I, თბ., 1994.
2. „ქართული დიპლომატიის ისტორია“, რ. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 2003.
3. რ. მეტრეველი, „დავით აღმაშენებელი, მეფე თამარი“, თბ., 2002.
4. А. П. Новосельцев. К истории алланских народов, „Материалы по археологии и древней истории Северной Осетии“, т. II, Орджоникидзе, 1969.
5. ოსი ოსტორიკოსი გ. კოკიევი შენიშნავს, რომ დინასტიური ქორწინებები და ნათესავური კავშირის დამყარება საქართველოს სამეფო კარისათვის ოსეთზე გავლენის ერთ-ერთი ხერხი იყო. იხ. Г. А. Кокиев, „Очерки по истории Осетии“, ч. I, Владикавказ, 1926.
6. ჯ. სტეფნაძე, „საქართველოს პოლიტიკური ურთიერთობა კავკასიის ხალხებთან“, თბ., 1974.
7. „ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი“, „ქართლის ცხოვრება“, თბ., 2008.
8. ჯ. სტეფნაძე, დასახ. ნაშრ.; გ. თოგოშვილი, „საქართველო-ოსეთის ურთიერთობის ისტორიიდან“; ზ. ანჩაბაძე, გ. ცინცაძე, „საქართველო და ჩრდილო-კავკასია XII საუკუნეში და XIII საუკუნის I ნახევარში“. კრ. „საქართველო რუსთაველის ხანაში“, თბ., 1966.
9. „История Дагестана“. М., 1967.

10. „Вардан Великий. Всеобщая история", пер. Н. Эмина. М., 1961.

11. С. Т. Еремян. „Общность судеб и культурно-политическое содружество народов Закавказья в IX-XIII вв". Сб., „Кавказ и Византия", I, Ереван, 1979.

12. ზ. ავალიშვილი, „ჯვაროსანთა დროიდან", ნარკვევი: „გარშემო ერთი ომისა", პარიზი, 1929.

### ელექტრონული ბიბლიოთეკა

[http://books.ge/product\\_id.php?code=9923](http://books.ge/product_id.php?code=9923)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=8831](http://books.ge/product_id.php?code=8831)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=8419](http://books.ge/product_id.php?code=8419)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=7554](http://books.ge/product_id.php?code=7554)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=5333](http://books.ge/product_id.php?code=5333)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=8417](http://books.ge/product_id.php?code=8417)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=5858](http://books.ge/product_id.php?code=5858)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=10404](http://books.ge/product_id.php?code=10404)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=10402](http://books.ge/product_id.php?code=10402)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=10400](http://books.ge/product_id.php?code=10400)

[http://books.ge/product\\_id.php?code=4656](http://books.ge/product_id.php?code=4656)

[http://www.parnasi.ge/?Theme=0&st=0&src=%E1%83%](http://www.parnasi.ge/?Theme=0&st=0&src=%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%98)

[9B%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%A0%E1](http://www.parnasi.ge/?Theme=0&st=0&src=%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%98)

[%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A](http://www.parnasi.ge/?Theme=0&st=0&src=%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%98)

[%E1%83%98](http://www.parnasi.ge/?Theme=0&st=0&src=%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%98)

## **ავტორის მოკლე ბიოგრაფია**

### **როინ მეტრეველი**

დაბადების თარიღი:

1939 წლის 7 დეკემბერი

### **განათლება**

1957 – 1962 - ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი - ისტორიის ფაკულტეტი

1965 - საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „სახელმწიფოებრივი რეფორმები XII ს-ის პირველი მეოთხედის საქართველოში“

1974 - სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: „შიდაკლასობრივი ბრძოლა შუა საუკუნეების საქართველოში“

### **სამეცნიერო - პედაგოგიური მოღვაწეობა**

1965 წლიდან - კითხულობს ლექციებს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში

1969 - არჩეულ იქნა საქართველოს ისტორიის კათედრის დოცენტად

1972 - დანიშნულ იქნა ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მთავარი რედაქტორის მოადგილედ

1986 - 1989 - თბილისის ა. პუშკინის (შემდეგ სულხან – საბა ორბელიანის) სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის რექტორია

1988 წლის 1 ნოემბრიდან - ასრულებს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა

განყოფილების აკადემიკოს-მდივნის მოვალეობას. ამავე პერიოდში იგი შეჰყავთ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმში

1990 წლიდან - არის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალის „მაცნე“ (ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია) რედაქტორი

1991 წლის 14 ოქტომბერი - დანიშნულ იქნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის მოვალეობის შემსრულებლად

1992 წლის 18 აპრილი - არჩეულ იქნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორად

1997 - მეორედ ახალი ვადით იქნა არჩეული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორად

1992 - მისი ხელმძღვანელობით თსუ-ის საქართველოს ისტორიის კათედრასთან დაარსდა ქართული დიპლომატიის სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორია, რომელიც 1996 წლიდან ქართული სახელმწიფო და სახალხო დიპლომატიის ისტორიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრად გადაკეთდა

1994 წლიდან - მისი რედაქტორობით სისტემატურად გამოიცემა ცენტრის წელიწადეული - „ქართული დიპლომატია“

1997-1998 - მისი რედაქტორობითა და თანაავტორობით ცენტრმა მოამზადა და გამოსცა „ქართული დიპლომატიური ლექსიკონი“ ორ ტომად და „ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები“ ორ ტომად, რომელშიც თანმიმდევრულადაა გადმოცემული საქართველოს დიპლომატიურ ურთიერთობათა ისტორია უძველესი დროიდან დღემდე

1993 წელს - არჩეულ იქნა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსად

1996 წლიდან - იგი რესპუბლიკის უმაღლესი სასწავლებლების რექტორთა საბჭოს თავმჯდომარეა

1994 წლიდან - ევრაზიის უნივერსიტეტის ასამბლეის გენერალური კომიტეტის წევრია. მისი ძალისხმევით თბილისის უნივერსიტეტი 1999 წლიდან ევროპის უნივერსიტეტთა ასოციაციაში გაერთიანდა

1995 წლიდან - ხელმძღვანელობს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიასთან არსებულ საქართველოს ისტორიის წყაროების კომისიას

1996 წლიდან - საქართველოს ისტორიკოსთა ეროვნული კომიტეტის თავმჯდომარეა

1997 წლიდან - თსუ-ის საქართველოს ისტორიის კათედრის გამგეა

როინ მეტრეველი სისტემატურად მონაწილეობს ისტორიკოსთა მსოფლიო კონგრესებში, სიმპოზიუმებსა და სხვა სახის სამეცნიერო შეკრებებში.

იგი 150-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომის ავტორია, მათ შორის მონოგრაფიებისა.

### **საზოგადოებრივ - პოლიტიკურ საქმიანობა**

1960 -1972 - არის საქართველოს კომკავშირის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი, შემდეგ – პირველი მდივანი, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის საორგანიზაციო-პარტიული მუშაობის განყოფილების გამგე, ბიუროს წევრობის კანდიდატი

## **ჯილდოები და პრემიები, საპატიო წოდებები**

როინ მეტრეველის სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა სხვადასხვა დროს აღნიშნულია სახელმწიფო ჯილდოებითა და პრემიებით, მათ შორის შრომის წითელი დროშის, საპატიო ნიშნის, ღირსების ორდენებით, ფრიტოფ ნანსენის საპატიო მედლით, საქართველოს ეკლესიის ოქროს ჯვრით და უმაღლესი ჯილდოთი - წმ. გიორგის ოქროს ორდენით; მიღებული აქვს საქართველოს სახელმწიფო პრემია მეცნიერების დარგში, ივანე ჯავახიშვილისა და აკაკი წერეთლის სახელობის პრემიები, მინიჭებული აქვს აფხაზეთის მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის წოდება.

იგი არის ქალაქების – თბილისისა და ქუთაისის საპატიო მოქალაქე, ქუთაისის და გიუმრის (სომხეთის) უნივერსიტეტების საპატიო პროფესორი, კალიფორნიის (სან-ფრანცისკო) მეცნიერებისა და ხელოვნებისა და რუსეთის უმაღლესი განათლების აკადემიების წევრი.

## სარედაქციო ჯგუფი

|                            |                                      |
|----------------------------|--------------------------------------|
| <b>ზურაბ ჯიბლაძე</b>       | პროექტის ავტორი და მთავარი რედაქტორი |
| <b>მარინე ბუაჩიძე</b>      | პასუხისმგებელი რედაქტორი             |
| <b>ნათია ვადაჭკორია</b>    | მასმედიასთან ურთიერთობები            |
| <b>დალი ჯვარშიშვილი</b>    | ტექნიკური რედაქტორი                  |
| <b>გია არაბული</b>         | მხატვრული რედაქტორი                  |
| <b>გიორგი ჯიბლაძე</b>      | კონსულტანტი                          |
| <b>ზაზა კირთაძე</b>        | ლოგისტიკის სპეციალისტი               |
| <b>ანდრო გაფრინდაშვილი</b> | პროგრამისტი                          |
| <b>გიორგი მახარაშვილი</b>  | პროგრამისტი                          |

